

FRANSA'DA SON İKİ YÜZYILDA TARİHYAZIMININ YÖNELİMLERİ ÜZERİNE BİR
ÇERÇEVE DENEMESİ

Güneş IŞIKSEL*

Öz: Bu yazıda, Romantik tarih-yazımının karşısında konumlanan, pozitivist bir yöntembilimine dayalı tarihçiliğin Fransa'da başta *Annales* okulunun çevresi ve çeperinde nasıl bir yön aldığı, bu ülkede tarih üzerine yapılan yazınsal ve entelektüel üretimin oluşum koşulları, tematik-kronolojik çerçevede ve başlıca tarihçiler ve yapıtlar üzerinden gelişimi ve bu alandaki bugünkü yönelimlerin sunulup değerlendirilmesi amaçlanıyor. Her ne kadar bugün sözkonusu okulun etkisi yeni yaklaşım ve eğilimler sonucu (linguistic turn, sömürgecilik sonrası çalışmaları, Global ve Bağlantılı tarih vs.) azalsa da alana olan getirilerinin değerlendirilmesi, düşünsel noktada, tarihçilerin mesleklerinin icra ederken yaptıkları tarihyazımsal işlemlerin saiklerini, belirlenimlerini ve uzanımlarını daha iyi kavramalarını ve bu işlemler üzerinden vardıkları çıkarımları denetlemelerinin koşullarını oluşturuyor.

Anahtar Kelimeler: Tarihyazımı, Fransız Tarihçiliği, Pozitivizm, Annales Okulu, Fransa'da Çağdaş Tarihçilik Okulları ve Yöntemleri

---

*Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Tarih Bölümü, Yeni Çağ Anabilim Dalı,
gunes.isiksel@medeniyet.edu.tr

A FRAMEWORK of MAJOR HISTORIOGRAPHIC PRODUCTION in FRANCE in the LAST TWO CENTURIES

Abstract: This article aims to overview major historiographical developments in France of the last two centuries. Especially focusing on the so-called Annales school, I intend to deal with social and academic context of this production and evaluate its recent trends and repositionnements. Even if today Annales-type history writing is practiced in a lesser extent in France, because of some recent approaches and trends such as the linguistic-turn, post-colonial studies, Global and Connected-History etc., the famous “school” which grosso modo dominated the continental historiography still continues to influence historians. One must as well think in reflective manner about historiographical operations while doing history and revision of major schools” helps to to conceive better these operations that one consciously or not put in place in his/her assumptions and writings in general.

Keywords: French Historiography, Positivism, Annales Paradigm, Recent Currents in France

Extended Summary

History as a university discipline was born in Germany at the turn of the 19th century. There Leopold von Ranke established the basis of a method specific to history that he defined as an “objective science”. In France, even if the first professional historians came from educational institutions created after 1789, still history was often perceived as a part of political debates as Jules Michelet who in his preface to the *History of France* (1844) defined history as a subjective field. During the Third Republic, research was organized alike to the German seminars. The preface that Gustave Monod wrote to the first issue of the *Revue Historique* was a manifesto for an impartial and scientific history, without bias or theory. Nevertheless, he assigned to the discipline the mission to work for the “greatness of the Fatherland”. A handbook published in 1898 by Charles Seignobos and Victor-Charles Langlois defined history as a “knowledge by traces”. The inductive approach was explicit. For them, the history is “a subjective science”, a science of interpretation.

Charles Seignobos wanted to extend the scope of the method to sociology as well dominated at that time by Emile Durkheim. One of his young disciples, François Simiand,

responded to Seignobos in 1903. He accused the historians of not being scientific and denounced what he called the three “idols of the tribe of historians”: the political idol, the individual idol and the chronological idol. His critics were heard by two young historians Lucien Febvre and Marc Bloch who had project to federate the social sciences around the history, and to favor the interdisciplinary works. They created their famous review, the *Annales d'Histoire Economique et Social* in 1929. Febvre sets out his concept of history based on hypotheses, which provides questions with answers. Marc Bloch in his testament - unfinished - of historian that history is not the science of the past, but a science of men in time. One word must “dominate and illuminate [the] studies of historians: “Understanding”.

A trained geographer, Fernand Braudel, invented the three stages of time that will structure all of his work for his thesis on the *Mediterranean world at the time of Philip II*. The first stage is made up of geographical time, “almost immobile”. The second is the time of the political, social, economic and commercial conjuncture. The third time is the event which he described as “surface agitation”. Fernand Braudel intended to make triumph the historical discipline on the sciences of man, which caused oppositions, in particular that of the ethnologist Claude Lévi-Strauss who renewed the old critics of the sociology against the history. Braudel responded to him by further theorizing tri-temporality, the “*long durée*” and civilization which is nothing less than “a psychological, sociological and geographical being; each civilization is defined by collective mentalities shaped by a religion, which influence a society, and which form part of a “space with almost stable boundaries”. He concretized these theses in his famous *Material Civilisation* and *Grammer of Civilisations*.

Ernest Labrousse specialized in economic history under the influence of François Simiand was a lawyer by trainin. In his thesis, he demonstrated that 1789 was a revolution of misery that began with a crisis of subsistence in a Marxist perspective. He advocated the use of statistical methods in accordance with his formula “count, measure and weigh”, supposed to ensure the quantitative dimension of a total story with scientific claim.

In 1969, Braudel, who directed the *Annales* since 1946, gave way to a new directory composed of the third generation who knew then their “golden age” by a mediatic revolution. A book serves as the manifesto of the new story. *Doing History*, directed by Pierre Nora and Jacques Le Goff, whose three parts are emblematic of the ongoing renewal: “New Objects”, “New Approaches”, and “New Problems”. In his contribution to the

"collective memory", Pierre Nora notes "history is now written under the pressure of collective memories". From 1984 to 1992, he published a collective work on the *Places of Memory*, which listed the material, and ideal elements that constituted the French identity.

The concept of mentality used by Febvre and Bloch was eclipsed by economic and social history before his return in the early 1960s. Disciple of Febvre and a rival of Braudel, Robert Mandrou posed the problem of sensibilities and mentalities in his *Introduction to the Modern France. A Historical Psychology essay 1500-1640* (1961). Mandrou's thesis influenced the work of Michel de Certeau and the Italian Carlo Ginzburg, founder of the *microstoria* with his *The Cheese and Worms*. mentalities can be defined as a form of "collective psychology" whose objects were very varied: the feeling of childhood (Philippe Ariès), death (Ariès, Chaunu), piety (Vovelle), fear (Jean Delumeau), beliefs (the purgatory of Le Goff, the devil of Mandrou, the sin of Delumeau) ... The end of the 1970s is the pinnacle of this style of historiography. The first to abandon the notion of mentalities was Georges Duby, a historian of the medieval rural world who later became an anthropologist of feudal societies. He replaced it with the anthropological concept of culture. It is no longer the third level but an autonomous social reality defined by a set of values and practices specific to a social group. His cultural history influenced many Early Modernists as Roger Chartier. The history of ancient Greece is renewed during the same period by the structural analysis adopted by Jean-Paul Vernant and Pierre Vidal-Naquet who deconstruct myths to understand "the Greek man".

In France, the epistemology of history had for a long time only interested philosophers like Raymond Aron and Paul Ricœur, except Paul Veyne who defined history in his famous essay as a "true roman". Paul Ricœur focused on the technique of the narrative as a consubstantial part of history. Narrative is the written relationship of action by actors and punctuated by events, which are what allows the story to progress. And to tell is already to explain. According to Ricœur, historians, conscious or not, use novelistic writing techniques, for the purpose of knowledge, truth, that is to say verification by sources.

Today *Annales*-type history is rarely practiced in France. As once, Dosse had claimed history, at least on the methodological level, is "crumbed". Linguistic-turn, post-colonial studies, Global-History etc. that all are formulated outside dominates in some manner the France field as well. Many new inventions, adaptations and declinations of these new

currents are being done today. However, one thing is certain, both narrative and positivist historiography, even if modified considerably, is back for good.

Giriş

Fransa'da belki de en yetkin örneklerini Jules Michelet'nin (1798-1874) verdiği öykülemeye ve edebi sanatlara dayalı tarihin anlatmak dışında açıklamaya ve belgelendirmeye dayalı bir disipline dönüşümü için XIX. yüzyılın son çeyreğini beklemek gerekti. Bu yeni araştırma disiplini için geçmişin yeniden inşası olgu, doğrulanabilirlik ve gerçekliği oluşturma temellerinde mümkün olmalıydı. Bu sağlandığı ölçüde de tarih kurmacaya, edebi icat ve kurgulara yaslanan romandan ve öyküden – Fransızcada öyküyü ve tarihi aynı sözcük karşılar, *histoire* – farkını belirgin biçimde ortaya koyacaktı. Bu temkin ve sınırları belirginleştirmenin ardında Michelet'nin döneminde çok revaçta olan Walter Scott'un (1771-1832), Alexandre Dumas'nın (1802-1870), Victor Hugo'nun (1802-1885) çok yetkin, bugün artık edebi kanonun bir parçası olmuş tarihi romanlarından kendi ayırt etme itkisinin olduğu da kuşku götürmez. Siyasal iktidarın, daha doğrusu ulus-devletin başta eğitimsel alanda olmak üzere bu disiplini araçsallaştırabileceği, bir veri bütününe eğip bükebileceğinin kavranılmasıyla da tarihin, söylen ve kurmacayla olan bağlarından hepten koparılıp bir yöntem aracılığıyla bilimsellik zırhını elde etmesini getirmişti.

XX. yüzyılda tarihselci pozitivismden, üçüncü *Annales* dönemine – ve artık bu denilebileceğinden, *Annales*-sonrasına – gelesiyeye önemli bir bütünce oluşturan tarihyazımsal bir üretim ve bununla yan yana giden tarihyazımının yöntembilimi soruları ortaya çıktı. Bu makalede, ilerideki yazılarda daha çok ayrıntılandırılacak ve üzerine odaklanılacak tekil ancak belirleyici tartışmalardan ziyade, söz konusu iki yüzyıllık üretimin oluşum koşulları ve doğasının tematik-kronolojik çerçevede sunulup değerlendirilmesi amaçlanıyor.¹

¹ Bu yazının hazırlanmasında özellikle şu üç kitaptan çokça yararlandı: Christian Delacroix, Patrick Garcia et François Dosse (ed.), *Les courants historiques en France XIXe- XXe siècle* [Fransa'da Tarihsel Akımlar. XIX-XX. Yüzyıllar], Paris, Gallimard, 2007 ; Christian Delacroix, François Dosse, Patrick Garcia ve Nicolas Offenstadt (ed.), Paris, *Historiographies. Concepts et débats* [Tarihyazımları. Kavramlar ve Tartışmalar], Paris, Gallimard, Folio Histoire, 2010 ve Nicolas Offenstadt, *Historiographie* [Tarihyazımı], Paris, PUF, 2011.

Bilimsel ve Akademik Tarihçiliğin Doğuşu ve Mesleğin Yöntemi

Tarihin üniversitede bir dal olarak yer bulması XIX. yüzyılın başında Berlin’de gerçekleşir. Berlin Üniversitesinin kürsüsünde Leopold von Ranke (1795-1886) “geçmiş sahah biçiminde olduğu gibi göstermek” ölküsünü tarihin başat görevi/işlevi olarak sunacaktır: Tarihçi geçmişin olay ve olgularını yargılamamalı ama anlamalıdır. Bu yüzyılın ilk yarısında Fransa’da tarihçilerin büyük çoğunluğu meslekten değildi: Chateaubriand (1768-1848) ve Tocqueville (1805-1859) beyzade; Thiers (1797-1877) ise gazeteciydi. Meslekten tarihçiler 1789 sonrasında kurulan kurumlardan çıkmaya başladılar. Yüksek Muallim Mektebi (ENS) ve Milli Arşiv 1794’te; Sorbonneda tarih kürsüsü 1808’de, Paleografya-Diplomatika üzerine eğitim veren Chartres Mektebi ise 1821’de açılmıştı. Matbaanın yaygınlaşması; gazeteler, tefrikalar ve dergiciliğin toplumsal bir ivme kazanması; illüstrasyon ve haritacılık tekniklerinin gelişmesi tarihsel bilginin kitleleşmesinin koşullarını oluşturur. Tanınmış çağdaşları Dumas ve Hugo gibi Walter Scott’tan etkilenen romantik tarihçiler, popüler tarihsel figürlerden Marie-Antoinette, XVI. Louis, Danton, Robespierre hatta IV. Henri veya Catherine de Medicis’in yaşamöykülerini romanslaştırıp anlatılarını resim ve çizimlerle zenginleştirirken tarihi de kitleleşdirdiler.

Kısa süre sonra da ilginçliğini yitiren hanedanlar ve yönetici sınıfların geçmişlerinden ziyade tarihçiler, Devrimle birlikte varlık kazandırılan, hukuksal düzlemde ve söylem düzeyinde oluşturulan ulusun o döneme gelinceye dek üstünde durulmamış tarihi üzerinde çalışmalarını yoğunlaştırdılar. Hugo’nun ikinci döneminin romanı *Sefiller* de tam bu dönüşüm zamanında çok-satar olur. Devrim-sonrasındaki siyaset, idare ve toplumun yönlendirilmesi-eğitilmesi etrafındaki tartışmalar, oluşmakta olan tarihin farklı amaçlar çerçevesinde araştırmalarının koşullarını da oluşturdu (Işıkse ve Şimşek (Der.), 2017).

Alman tarih yazıcılığı etkisini 1868’de kurulan *École pratique des hautes études* (EPHE) ile gösterdi. Burada dersler seminer usulü ile yapılacak ve eğitim tarzının eskidiği kabul edilen Sorbonne’a örnek olacaktı. III. Cumhuriyet ile yeniden düzenlenen Sorbonne Üniversitesinin Orta Çağ profesörü Numa Fustel de Coulanges (1830-1889) ve *Revue historique* (1876) dergisinin kurucusu Gabriel Monod (1844-1912) da pozitivist tarihçiliğin norm haline gelmesine ciddi emek harcayanlardandı. Derginin ilk sayısının başyazısında Monod kuram ve ideolojilerden arındırılmış, yalnızca olgulara dayanan tarafsız ve bilimsel yazıları yayınlayacağını duyuruyordu. Yine de bunları yazarken tarih biliminin “vatanın ve

cumhuriyetin hizmetinde” olması gerektiğini vurgulamaktan da geri kalmıyordu. Ona göre, Fransız tarihçiliği Almanlarınkini özümseyip aşmalıydı. Aynı düşünce hattını savunan dergiler bu dönemde yayımlanmaya başladı: *Le Moyen Âge* (1881), *Revue d'histoire moderne et contemporaine* (1899), *Annales d'histoire de la Révolution Française* (1908) vd.

Bu dönemin bir diğer önemli tarihçisi Milli Eğitim Bakanlığının etkin müşavirlerinden, yazdığı *Fransa Tarihi* 1950'lere kadar ilk ve ortaokullar için resmi tarih kitabı olarak kalan Ernest Lavissey'dir (1842-1922). Kitabın satır araları vatan için gerektiğinde ölünmesi gerektiğini hissas eden kısımlarla doludur. Bu dönemin yeni gereksinim ve yaklaşımları odağında Charles Seignobos (1854-1942) ve Victor-Charles Langlois (1863-1929) *Introduction aux études historiques* 'Tarih Tetkiklerine Giriş'i yazarlar (1898 [2010]). Tarih burada “izler aracılığıyla bilme” olarak tanımlanır. Belgeler, arkeolojik malzemeler, yapılar, yazıtlar izleri teşkil eder. Harici tenkit bu izlerin sahilliğini denetleme ve bağlamını oluşturmaya yarar. İç tenkit ise yazarın niyetini ortaya çıkarmaya ve yorumlamaya yöneliktir; dolayısıyla her ne kadar nesnelleştirme içerse de öznel bir tutumu barındırır. Biçem düzleminde ise yazarlar olay anlatımında edebi sanatların kullanımını yasaklarlar, yine de anlaşılır ve güzel yazmak mesleğin başat zorunluluklarından biri olarak sunulur. Bu ifadeler Türk okuyucuya da tanıdık geliyor olmalı zira bu metin daha Cumhuriyet kurulmadan Osmanlı topraklarında yaygınlaşmış ve Togan'dan Kütükoğlu'na Türkçe yazılmış en çok okunan tarihin yöntembilimi kitaplarını doğrudan etkilemiştir.

Seignobos 1902'de Sorbonnedaki derslerini *Méthode historique appliquée aux sciences sociales* 'Tarih Metodunun Toplum Bilimlerine Uygulanışı' adıyla yayınlar. Hedefi geliştirdikleri yöntembilimi anlayışını diğer toplumbilimlerine de teşmil etmekte. Aynı üniversitedeki sosyoloji hocası, Emile Durkheim (1858-1917) için ise düzgün yapıldığı durumda tarih olsa olsa sosyolojinin alt dallarından biri olacaktır. Durkheim'in öğrencilerinden François Simiand (1873-1935) *Revue de synthèse historique* dergisinde 1903 yılında yayınladığı *Méthode historique et sciences sociales* 'Tarih Metodu ve Toplum Bilimleri' adlı makalesinde tarihçileri bilimsellik dışında ve birbiriyle ilintisi kuşkulu olaylar temelinde hareket ediyor olmakla suçlar. Bununla da kalmaz, “tarihçi kavminin üç putunu” ifşa eder: siyasi olaylar, birey temellilik ve kronoloji (kurma kaygısı). Yeni kuşak tarihçileri toplum bilimlerine göre hiza almaya çağırır. Çağırısı aynı üniversiteden iki tarihçi, Lucien Febvre (1878-1956) ve Marc Bloch (1886-1944) tarafından ciddiye alınır.

Annales'in İlk Kuşağı: Lucien Febvre ve Marc Bloch

Lucien Febvre Sorbonnedaki öğrencilik yıllarında en çok coğrafyacı Paul Vidal de la Blache'dan (1845-1918) etkilenir. 1912'de savunduğu tezi, *Philippe II et la Franche-Comté, Etude d'histoire politique, religieuse et sociale*'de [II. Felipe ve Franche-Comté Bölgesi. Siyasi, Dinî ve Toplumsal Tarih Çalışması] coğrafi ve sosyolojik belirlenimlere vurgu yapar ama siyasi olaylara – bölgedeki 1567 bunalımı – odaklanmadan da geri durmaz. Aynı üniversitede Roma Tarihi profesörü Gustave Bloch'un oğlu Marc ise 1919'da Geç Orta Çağ'ın toplumsal tarih açısından çözümlenmesine odaklı *Krallar ve Serfler* başlıklı tezini savunur.

Febvre ve Bloch 1919'da yeni kurulmuş bir taşra üniversitesi olan Strasbourg Üniversitesinde yeniden karşılaşırlar ve kendilerine Simiand'ın eleştirilerini hatırd tutarak yeni bir yol çizerler. Bloch 1924'te antropoloji ve çağdaş dilbilimi kuramlarından etkilenerek hazırladığı Fransız ve İngiliz hanedanlarının kendilerine kutsallık atfetme aracı olarak ürettikleri belirli sağılım pratik ve beklentilerini ele aldığı *Les rois thaumaturges* 'Dokunarak İyileştiren Krallar'ı yayınlı. İkili 1929'da *Annales d'histoire économique et sociale* adında bir dergi yayınlamaya başlar. İktisadi ve toplumsal tarihi öne çıkaran dergi kendini Sorbonne, *Revue historique* ve Charles Seignobos üçlüsünün karşısında konumlandırır. Yayın kurulu altı tarihçi, bir Durkheimci sosyolog (Maurice Halbwachs [1877-1945]), bir siyaset bilimci ve bir coğrafyacidan oluşur. Derginin ilk sayılarında başyazarlar geçmiş ile şimdinin arasındaki sınırları esnetmenin gerekliliğinden söz açmakla kalmaz; geçmiş Eski, Orta ve Yeni-Yakın Çağcılar arasındaki işbölümünün dayatmaları sonucunda birbirinden ayrı ele almanın diğer toplum bilimleriyle eklemlenmenin önünü kapadığını vurgularlar. Bununla birlikte, çağdaş dünyanın anlaşılabilmesi için yeni bir toplumbilimleri perspektifinin geliştirilmesine yönelik çağrıda bulunurlar. Yeni sorunsallar oluşturmak, yeni kaynak türlerinin ve açıklama çerçevelerinin peşine düşmek iki Dünya Savaşı'nın arasındaki bunalım döneminde bir zorunluluk olarak artık kendini dayatmıştı.

Lucien Febvre 1933'te Collège de France'a seçilir. Buradaki açılış dersinde tarihinin belgelerden değil sorulardan yola çıkması gerektiğini vurgular. *Le problème de l'incroyance au XVIe siècle. La religion de Rabelais* 'XVI. Yüzyılda İnançsızlık Sorunu. Rabelais'nin Dini, 1942' adlı kitabında Rabelais'nin ateist olma imkânları üzerinden – yazar bunun mümkün olamayacağını kanıtlamaya çalışır – zihniyet meselesini kurcalamaya başlar: zihniyetlerin ortaya konması anakronik çözümlene biçimlerinden kurtulmak için önemli bir araç olacaktır.

Yoldaşı Bloch 1936'da Sorbonne'a hoca olur. *Annales*çiler çeperden başladıkları harekette merkezi konumları artık ele geçirmeye başlamışlardır. Karşılaştırmalı tarihi tarımsal yapılar üzerine odaklanır. Coğrafyacılar ve nüfusbilimciler, Bloch'un bir dizi çalışmasının temel ilham kaynağı olurlar. Orta Çağ'ı kurcalarken şimdiye bakmayı da ihmal etmez. 1939'da Almanya'ya karşı ani yenilgiyi çözümlenmek üzere *L'Etrange défaite* 'Tuhaf Hezimet'i yazmaya koyulur. Bu metin bugün artık yöntembilimin temel kitaplarından biri haline gelmiş *Tarihçinin Mesleği* gibi Direniş sırasında Gestapo tarafından 1944'de öldürülmesinden sonra yayımlanır.

Bloch ile Febvre arasındaki bir ayrıma dikkat çekelim: Babası da tarihçi olan Bloch Seignobos'a ve onun çok önemsedığı belge temelli yazıma Febvre kadar karşı çıkmaz. Seignobos tarihi geçmiş-bilim diye niteler; Bloch ise bu disiplini zaman içindeki insanın bilimi olarak tanımlar. Bloch'a göre, bu bilim her şeyden önce anlamalı ve anlaşılır kılmalıdır. Her iki yazar da tarihin bütüncül biçimde ele alınmasını hedefler ve öğrencilerine bu doğrultuda yön verir.

Fernand Braudel ve Üç Zamansallık; Ernest Labrousse ve Nicel Tarih

1923'te Sorbonnedan tarih lisansını aldıktan sonra o zaman Fransız sömürgesi olan Cezayir'de bir liseye tarih öğretmeni olarak atanan Braudel (1902-1985) buradaki dokuz yıllık öğretmenliği süresince, doktora tezi konusu olarak seçtiği Akdeniz üzerine yoğunlaştı. Önceleri bu konuyu İspanya kralı II. Felipe'nin (1527-1598) Akdeniz ve Akdeniz yöresiyle ilişkileri biçiminde algıladıysa da araştırması giderek daha kapsamlı bir biçim aldı. Konunun çerçevesinin genişlemesi gerektiğini, araştırmasının başlığının da "II. Felipe ve Akdeniz" değil, "Akdeniz ve II. Felipe" olması gerektiğini Braudel'e kabul ettiren hocası Febvre olmuştur (Braudel, 2017). II. Dünya Savaşı sırasında Almanlara esir düştükten sonra hapisanede tüm çalışmasını belirleyen üç sürem (uzun-orta-kısa) kavramını geliştirmeye koyulmuştur. Akdeniz'i bir aktör olarak tanımladığı ve sunduğu meşhur tezini 1947'de savunur. Aynı yıl EPHEde *Annales* yaklaşımına yatkın VI. Şubeyi kurar; *Annales* dergisinin müdürü olur ve derginin alt başlığını *Economies-Sociétés-Civilisations (ESC)* olarak değiştirir; iktisat ve toplumun yanına medeniyeti eklemiş olur. 1949'da da College de Franceda hocası Febvre'in yerini alır.

Tezini savunması ile birlikte pek çok önemli konuma gelen Braudel'in tarih disiplinini diğer toplumbilimlerinin tepesine yerleştirme düşüncesi başta Claude Lévi-Strauss (1908-2009) olmak üzere birçok bilim adamıyla bir dizi verimli tartışmayı yanında getirdi. Braudel

Annales ESC'deki *Histoire et sciences sociales* 'Tarih ve Toplumbilimleri' makalesinde üç sürem kuramını geliştirirken tarihin de tıpkı Lévi-Strauss'un antropolojide yaptığı gibi yapısal biçimde ele alınabileceğini önerip medeniyet kavramının da yapısalcı biçimde anlaşılması gerektiğini vurguladı. Braudel bu düşüncelerini önce *Grammaire des Civilisations* adlı uzun metninde 1963'te geliştirmiş, sonra da Batı'nın maddi tarihi örneğinde somutlaştırıp üç ciltlik *Civilisation matérielle, économie et capitalisme (XVe- XVIIIe siècle)* 'Maddi Uygarlık, İktisat ve Kapitalizm (XV.-XVIII. Yüzyıllar)'da yayınlamıştır.²

Belki de idari görevlerinin fazlılığı yüzünden Braudel'in çok fazla tez öğrencisi olmadı. François Furet (1927-1997) ve Jacques Le Goff (1924-2014) her ne kadar onun öğrencisi olsa da alan ve dönemleri hocalarıyla uyuşmaz. Braudel'in asıl ilgi alanı çerçevesinde çalışan pek az öğrencisi oldu. Bunların en meşhuru Pierre Chaunu (1923-2009), 1960'da savunduğu yedi ciltlik istatistik temelli tezi *Séville et l'Atlantique (1504-1650)*'de, Amerika'dan İspanya'ya gelen değerli madenlerin ekonomik-ticari etkilerini inceler. Ancak Chaunu bile o dönemin Paris hatta Fransa'sında gerçek etki merkezinin Braudel değil, Ernest Labrousse (1895-1988) olduğunu söyler.

Marc Bloch'un Sorbonnedaki iktisat tarihi kürsüsünün varisi ve Simiand'ın çok etkisinde kalan Labrousse'ün tezini yönettiği isimlerden birkaçını sıralayalım: Pierre Goubert (1915-2012), Maurice Agulhon (1926-2014), Emmanuel Le Roy Ladurie (1929-) ve Alain Corbin (1936-) gibi pek çok ikinci kuşak *Annales* tarihçisini yetiştirir. Labrousse 1944'te yayınladığı *La Crise de l'économie française à la fin de l'Ancien Régime et au début de la Révolution* 'Devr-i Sabıkın Bitiminde ve İhtilal'in Başlangıcı Döneminde İktisadi Bunalım'ında Fransız Devrimini Marksçı açıdan ama somut verilerden hiç uzaklaşmadan açıklar. Bunu yaparken özellikle istatistik verilerini oluşturur ve yorumlar, nicel tarihçiliğe yeni bir soluk katar ve öğrencilerini de bu yönde etkiler. Ona göre tarihçi en başta saymalı, ölçmeli ve tartmalıdır.

---

² Fernand Braudel, *Uygarlıkların Grameri* (1996) ve aynı yazar, *Maddi Uygarlık*, 2017. *Uygarlıkların Grameri* (1996) ilk olarak yazarın S. Baille ve R. Philippe ile yayınladığı *Le Monde actuel. Histoire & Civilisations* (1963) adlı ortak kitabının içinde yayınlanmış (s. 143-475) sonra da 1987'de, yazarın ölümünden sonra, müstakil bir kitap olarak basılmıştır.

Fransa'da Annales Tarihçiliğinin Zirvesi ve Etkisinin Azalmasının Başlangıcı: 1970'li Yıllar ve Yeni Yönelimler

1969 yılında Braudel, 1946'dan beri yönettiği *Annales* dergisinin idaresini Marc Ferro, Jacques Le Goff ve Emmanuel Le Roy Ladurie'nin başını çektiği bir takıma teslim eder. 1975'te EPHE'nin VI. Şubesini École des hautes études en sciences sociales (EHESS) olarak yeniden düzenler. O yıllarda *Annales* tarihçiliği beklenmedik bir popülerlik kazanır. Derginin çevresindekiler önemli yayınevlerinin dizi editörü olurlar: Gallimard'da Pierre Nora, Seuil'de Jacques Julliard ve Michel Winock ve Flammarion'da Jacques Le Goff önemli tez ve çalışmaları akademik yayın dünyasındaki döngüden çıkartıp kolay ulaşılabilir duruma getirirler. Bir kısmının gazetelerde sabit sütunları olur: Le Roy Ladurie *Le Monde* ve *Figaro*'da, François Furet *Nouvel Observateur*'de yazar. Radyo ve televizyonlarda önemli işlere imza atarlar. Jacques Le Goff, France Culture'de haftalık bir radyo programı hazırlar; Georges Duby (1916-1996) televizyon için *Le temps des cathédrales* 'Katedraller Zamanı' belgeselini hazırlar. Bütün bu isimler aylık popüler bir tarih dergisinin, *L'Histoire* 'Tarih', çok-satar haline gelmesini sağlar. O yılların ulusal düzlemde beklenmedik çoksatarı ise Emmanuel Le Roy Ladurie'nin bir köyün Ortaçağ'daki zamansal bir kesitini toplumsal bellek, iklim tarihi ve kırsal toplumların tarihi izlekleri çerçevesinde ele aldığı *Montaillou, village occitan de 1294 à 1324* '1294'ten 1324'e bir Oksitanya Köyü: Montaillou' olur.

Febvre ve Bloch'un dolaşıma soktukları zihniyetler kavramı (*mentalités*) Labrousse'un dizisel-istatistikî tarihi öne çıkaran yönteminin etkisiyle ortadan kalkar gibi olduysa da 60'lı yıllarda *Annales*'in kurucularının öğrencisi ama Braudel'in rakibi Robert Mandrou (1921-1984) tarafından yeniden kavramsallaştırıldı. Zihniyetler kavramı, Michel de Certeau (1925-1986) ve Carlo Ginzburg (1939-) tarafından daha da geliştirildi. Kolektif ruh hâli tanımı üzerinden, Philippe Ariès (1914-1984) ölüm ve çocukluk, Jean Delumeau (1923-) korkular ve günahlar, Le Goff berzah âlemi, Mandrou ise iblisin toplumsal bellekte yeri ve işlevleri üzerine uzun dönem yaklaşımlı monografiler hazırladılar. Kavramı hepten ilk terk eden aslında Ortaçağ tarım tarihçisi olan ancak, çalışmaları yavaş yavaş Ortaçağ ideolojisine kayan ve çalışmalarını kültür antropolojisi perspektifinde sürdüren Georges Duby oldu. Bu tarihlerde Jean-Paul Vernant ve Pierre Vidal-Naquet ise *Annales*deki yeni eğilimleri de sorunsallarına katarak Eski Yunan'da bireyin oluşumu üzerine önemli metinler yayınladılar. Bu yıllardan başlayarak bir de geriye dönüş furyası oluştu. Simiand'ın yukarıda değinilen

putlarını bizzat *Annales* tarihçileri gözden geçirdiler: yaşamöyküsü alanında Duby'nin *Guillaume le Maréchal*'i [Mareşal Guillaume] ve Le Goff'un *Saint Louis*'ini anımsatalım. Savaş tarihi konulu Duby'nin *Le dimanche de Bouvines* 'Bouvines Pazarı' ve eski tarzda olmasa da Fernand Braudel'in anıtsal *Identité de la France* 'Fransa'nın Kimliği' eserleri milli tarih alanında kayda değer örneklerdir. Ancak burada şu unutulmamalı ki bu yapıtların her biri yalnızca alanlarında çığır açıcı olmakla kalmaz, bu temalar etrafında Febvre'in sorunsal temelli tarihinin gelişmiş örneklerini sunarlar.

Ufalanmış Tarihçilik: Fransa'da Son Yarım Yüzyılda Tarihçilik Mesleği

1970'li yıllardan itibaren tarihçilik mesleği, hem ayrıntılarına burada girmeyeceğimiz 1968 sonrasının yeni siyasi konfigürasyonu hem de yeni epistemolojik yönelimlerin belirginleşmesi – Barthes, Bourdieu, Deleuze, Derrida ve Foucault'nun felsefe ve toplumbilimlerine benzersiz katkılarını aklımıza getirelim – ile önemli bir dönüşüme uğrar. Braudel'in ölümünden sonra François Dosse (2017), bütüncül, yapısalcı yaklaşımların artık tutarlı olamadığını vurgulayan ve bu alt başlığa da adını veren önemli bir bilanço hazırlar. *Annales* dergisi ise altbaşlığını *Histoire-Sciences sociales* 'Tarih-Toplumbilimleri' olarak yeniden düzenler.

1980'li yıllarda Fransa'da tarihçiliğe çeşitli epistemolojik dönüşümler ve düşünürselliğin (*reflexivité*) gelişmesi damgasını vurur. Her ne kadar Katolik tarihçi Henri-Irénée Marrou'nun *De la connaissance historique*'i 'Tarih Bilgisi Üzerine' (1954) bu duruma istisna oluştursa da çok uzun yıllar boyunca tarih epistemolojisi Fransa'da yalnızca Raymond Aron ve Paul Ricœur gibi filozofların ilgisini çeker. Henri-Irénée Marrou'nun denemesini yirmi yıl sonra, yayımlandığında pek de ilgi çekmeyen ve başka bir yazıda üzerinde ayrıntılı duracağımız, Paul Veyne'in (2014) Türkçeye de çevrilen çok önemli denemesi yayınlanır. Sartre'in gerçekçi roman üzerine düşüncelerinden yola çıkan Veyne, tarihçinin tıpkı roman yazarı gibi öyküler kurduğunu, entrika oluşturduğunu ve bu şekilde olgusal geçmiş üzerinden bir inşa yaptığını önerir. Veyne'e göre tarih, *un roman vrai* 'bir hakiki roman'dır.

Paul Ricœur'ün (2015) 1983-1985 arasında üç cilt olarak yayınlanan *Zaman ve Anlatısı* ise Dosse'ün de vurguladığı üzere küçük bir devrim yaratır. Ricœur'e göre anlatma tarihinin olgu ile birlikte en önemli iki temelinden biridir. Tarihçi her şeyden önce anlatır ve işi zamanın akışıyla oluşan değişim, insanın algıladığı zaman düzlemi üzerinedir. Braudel meşhur

Akdeniz kitabında klasik tarzda anlatıcılık yapmıyor olmadığını iddia ediyor olsa da en nihayetinde Akdeniz'i anlatmıyor mudur? Kaldı ki anlatmak bir bakıma açıklamak değil midir?

Bugün Fransa'da eski bilimler ve sanatlar ayırımına ve bilginin akademik işbölümüne sıkı sıkıya bağlı bir kısım tarihçiye göre – birçok Orta ve Yeni Çağcı ile Şarkiyat uzmanları bu tanıma dâhil edilebilir – anlatının olsa olsa bir örneği süsleyip güzelleştirme ve 'asıl' kaynaklarda bulunamayan eksiklikleri giderme işlevi olabilir. Karşı uçta, özellikle genç tarihçilerden Ivan Jablonka örneğinde olduğu gibi, tarihsel metinlerin ve bilgi üretiminin edebi karakterinin altını çizen, dolayısıyla tarih yazmanın bir bakıma kurmacanın bir biçimi olduğunu ve bütün tarihsel anlatıların, bilimlerdeki benzerlerinden çok, edebiyattaki benzerleriyle ortak özellikler taşıyan kurgulamalar olduklarını öne sürenler bulunur. Ara bölgedeki François Hartog (2014) ve Roger Chartier (1998) gibi bazı *Annales*ciler, anlatıyı alıntılar ve tarihsel bilgi kaynağı olarak tanıdıkları gibi edebi üretim evrenini başlı başına bir araştırma nesnesi olarak görürler. Onlara göre tarihçi, bu metinlerin içerik eleştirisini ve söylem çözümlemesini yaptıkça tarih üzerine düşünüşünü zenginleştirir.

Sonuç

Fransa'da son çeyrek yüzyılda tarihçiler Amerika menşeli kültürel ve maduniyet temelli çalışmalara (*cultural and subaltern studies*) biraz mesafeli bir konum aldılar. Ancak bir ayağı Amerika'da diğer ayağı Fransa'da olan Sanjay Subrahmanyam'ın Global tarihin bir türevi olan tahakküm yerine uzlaşımlara odaklanan bağlantılı tarih (*histoire connectée*) anlayışı, Serge Gruzinski'nin 2004 tarihli *Quatre parties du monde* 'Dünya'nın Dört Parçası' ve Romain Bertrand'ın 2011'de yayınlanan (*L'histoire à part égales. Récits d'une rencontre Orient-Occident XVIe-XVIIe siècle*)'inde 'Eşit Paylaştırılmış Tarih. XVI. ve XVII. Yüzyıllarda Doğu ile Batı Arasındaki Karşılaşmalar' sergilenir. Michel Espagne'ın Koselleck'ten mülhem kurum, kavram ve tekniklerin transferinin bütüncül tarihi de Alan Araştırmaları'na (*Area Studies*) ilginç bir alternatif sunar.

Sözü Collège de France'da Febvre'in ve Duby'nin kürsülerinin yeni varisi ve Bloch'un çalışmalarının sürdürücüsü Patrick Boucheron'un bu kurumdaki derslerinden bir alıntıyla bağlayalım (Boucheron, Erişim 05.09. 2018): "Tarih güçlü kuvvetli diye tanımlayacağım bir

bilgiyi üretmek için oluşturulmuş kurallara dayanır. Sıklıkla iddia edildiğinin aksine, kanıtın ortaya sürülmesi, olgunun üretilmesi ve yorumlanması ve anlatının olay örgüsünün (*entrigue*) eksenini olan nedensellik zincirlerinin yazılması pek de değişmedi. Belgelere ulaşımın koşullarını alt üst eden dijital devrime rağmen bugün tarihçiler kabaca bir değerlendirme ile 1898'te *Tarih Tetkiklerine Giriş*'i yazan *Charles Seignobos* ve *Charles-Victor Langlois* gibi çalışırlar. Onların yöntemi hem belgelerden kesin veri çıkarma ahlakına hem de entelektüel bir üstlenme (*engagement*) üzerine kuruludur". Şu müphem ve tarihçilerin kullanmaktan biraz da imtina ettikleri deyiş – "Tarih tekerrürden ibarettir" – sakın tarih-yazımı için geçerli olmasın?

Kaynakça

- Boucheron, P. (2018) <https://www.college-de-france.fr/site/patrick-boucheron/index.htm>
Erişim tarihi 5.09.2018.
- Braudel, F. (2017). *II. Felipe döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*. Ankara: Doğu Batı.
- Chartier, R. (1998). *Yeniden geçmiş. Tarih, Yazılı Kültür, Toplum*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Dosse, F. (2017). *Ufalanmış Tarih*. İstanbul: İşbankası.
- Hartog, F. (2014). *Herodot'un aynası*. İstanbul: İthaki.
- Işıksele G. (2017). Modern Fransız tarihçiliğinin doğuşu ve Jules Michelet. Ahmet Şimşek (der.), *Dünyada Tarihçilik. Dönemler/Okullar/Yaklaşımlar ve Tarihçiler* (s. 109-120). İstanbul-Ankara: Pegem Akademi.
- Langlois, V. C. ve Seignobos, C. (2010). *Tarih tetkiklerine giriş*. Ankara: TTK.
- Ricoeur, P. (2015). *Tarih ve anlatı*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Veyne, P. (2014). *Tarih nasıl yazılır*. İstanbul: Metis.